

**FRANSUZ KLINIK TERMINOLOGIYASIDA NOMINATSIYA
VA UNING LINGVOKOGNITIV ASOSLARI**

Atamirzaeva Maxliyo Xabibullayevna,

Qo‘qon universiteti Andijon filiali,

Tibbiyotda tillarni o‘qitish kafedrasida o‘qituvchisi

E-mail: atamirzayevamaxliyo@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqola fransuz klinik terminologiyasida nomlashning asosiy modellarini va ularning lingvokognitiv motivatsiyasini tahlil qiladi. 180 birlikdan iborat pilot korpus asosida grek-lotin kompozitsiyasi, tavsifiy sintagma, eponimik birlik va metaforik nominatsiya qiyoslandi. Natijalar klinik termin shakli faqat til iqtisodi bilan emas, balki tajriba, konseptual freym va professional kommunikatsiya ehtiyoji bilan belgilanishini ko‘rsatadi. Tadqiqot tibbiy tarjima va terminografiya uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: klinik terminologiya; nominatsiya; fransuz tili; lingvokognitiv tahlil; grek-lotin kompozitsiyasi; tavsifiy sintagma; eponim; metafora; tibbiy tarjima; terminografiya.

Аннотация. В статье рассматриваются основные модели номинации во французской клинической терминологии и их лингвокогнитивная мотивация. На материале пилотного корпуса из 180 единиц сопоставлены греко-латинская композиция, описательная синтагма, эпонимическая единица и метафорическая номинация. Результаты показывают, что форма клинического термина определяется не только языковой экономией, но и опытом, концептуальным фреймом и потребностями профессиональной коммуникации. Исследование имеет значение для медицинского перевода, терминологии и преподавания языка специальности.

Ключевые слова: клиническая терминология; номинация; французский язык; лингвокогнитивный анализ; греко-латинская композиция; описательная синтагма; эпоним; метафора; медицинский перевод; терминология.

Abstract. This article examines nomination models in French clinical terminology and their linguo-cognitive motivation. Using a pilot corpus of 180 units, it compares Greco-Latin composition, descriptive syntagms, eponymic units, and metaphorical nomination. The findings show that clinical terms are shaped not only by linguistic economy, but also by experience, conceptual framing, and communication needs. The study is relevant for medical translation, terminography, and French-for-medicine teaching.

Keywords: clinical terminology; nomination; French language; linguo-cognitive analysis; Greco-Latin composition; descriptive syntagm; eponym; metaphor; medical translation; terminography.

Kirish. Zamonaviy tibbiyot tili yuqori darajada standartlashgan bo‘lsa-da, klinik terminologiya faqat qat‘iy nomlash tizimi emas, balki bilimni tasniflash, tashxisni aniqlashtirish va klinik tajribani uzatish vositasi hamdir. Terminologiya ixtisoslashgan bilimni tuzadi, tarjimani barqarorlashtiradi va mutaxassislararo muloqotni ixchamlashtiradi [Cabré, 1999, 15]. Shu bois klinik termini o‘rganish leksik-semantik masala bo‘lish bilan birga kognitiv va kommunikativ masala hamdir.

Fransuz klinik leksikoni ayniqsa serqatlamdir: unda grek-lotin komponentlari, murakkab nominal birliklar, tavsifiy sintagmalar, eponimlar va sezgi tajribasiga tayangan metaforik nomlar birga qo‘llanadi. Cabré terminologik inventarlarda ot-markazli birliklar ustunligini, shuningdek grek va lotin elementlari xalqaro nomlashda alohida faollikka egaligini ko‘rsatadi [Cabré, 1999, 36]. Biotibbiy sohada neoklassik kompozitsiyalar

ayniqsa muhim bo‘lib, murakkab birliklar yangi terminlar yaratishning samarali modeliga ayatlanadi [Namer & Zweigenbaum, 2004, 535].

Tibbiy leksikon tarixan ham tasniflash amaliyoti bilan chambarchas bog‘liq shakllangan. Kacprzakning qayd etishicha, kasalliklarni tizimli nomlashga intilish tibbiyotdagi murakkab hodisalarni ifodalash uchun murakkab otli birliklar paydo bo‘lishini tezlashtirgan [Kacprzak, 2014, 195]. Demak, klinik termin shakli tasodifiy emas; u ilmiy tasnif, amaliy ehtiyoj va tarixiy an‘ana kesishmasida yuzaga keladi.

Sotsiokognitiv terminologiya yondashuvi bu holatni yanada chuqurroq tushuntiradi. Temmerman terminlarni qat‘iy, muzlagan yorliqlar emas, balki “tushunish birliklari” sifatida ko‘rib, kategoriyalar ko‘pincha prototipik tuzilishga ega ekanini ta‘kidlaydi [Temmerman, 2000, 223–224]. U, shuningdek, maxsus diskursdagi sinonimiya har doim ham kamchilik emas, balki bir tushunchaning turli kommunikativ nuqtayi nazardan profil qilinishi bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi [Temmerman, 2000, 150]. Klinik terminologiyada aynan shu holat tez-tez kuzatiladi: bir xil hodisa organ, simptom, etiologiya yoki jarayon nuqtayi nazaridan nomlanishi mumkin.

Kognitiv lingvistika esa nominatsiyaning tajribaviy asosini yoritadi. Lakoff va Johnson abstrakt tushunchalar ko‘pincha metaforik tizimlar orqali anglanishini hamda ularning jismoniy va madaniy tajribaga tayanishini ko‘rsatadi [Lakoff & Johnson, 1980, 201–205]. Fransuz tibbiy tilidagi variativlik ham shu bilan izohlanadi: eski anatomik nomenklatura, eponimlar va grek-lotin gibridlari bir vaqtning o‘zida yashab kelmoqda [Quérin, 2013, 235–237]. Krymarys metaforik nomlash abstrakt yoki murakkab holatlarni tushunarliroq qilishini, biroq uning samaradorligi manba obraz haqidagi bilimga bog‘liqligini qayd etadi [Krymarys, 2017, 55–60].

Shu asosda mazkur maqolaning maqsadi fransuz klinik terminologiyasida nominatsiyaning asosiy modellarini aniqlash va ularning lingvokognitiv motivatsiyasini tavsiflashdan iborat. Tadqiqot quyidagi savollarga javob izlaydi: 1) fransuz klinik diskursida qaysi nomlash modellari eng faol; 2) bu modellarning kognitiv asosi nimaga tayangan; 3) turli klinik semantik zonalarda qaysi model ustunlik qiladi?

Materiallar va metodlar. Tadqiqot materiali sifatida fransuz tibbiy lug‘atlari, klinik ma‘lumotnomalar va terminologik manbalardan tanlab olingan 180 birlikdan iborat pilot korpus tuzildi. Korpus 72 ta kasallik nomi, 44 ta simptom va klinik belgi, 33 ta diagnostik birlik hamda 31 ta terapevtik yoki protseduraviy birlikni qamrab oldi. Birliklarni tanlashda uch mezon qo‘llandi: a) fransuz klinik diskursida faol qo‘llanish; b) terminning leksik mustaqilligi yoki barqaror birikma shaklida namoyon bo‘lishi; c) klinik voqeani yoki amaliyotni aniq nomlashi.

Tahlilda struktur-semantik, onomasiologik, lingvokognitiv va qisman statistik metodlar uyg‘unlashtirildi. Struktur-semantik tahlil terminlarning morfemik tuzilishi, bosh komponenti va sintaktik modelini aniqlashga xizmat qildi. Onomasiologik tahlil nomlashning qaysi belgi asosida amalga oshganini – organ, funksiya, patologik jarayon,

shaxs nomi, madaniy obraz yoki sezgi o'xshashligi – ko'rsatdi. Lingvokognitiv tahlilda esa termin ortidagi konseptual freym, tajribaviy asos va professional profillash mexanizmlari izohlandi.

Korpusdagi birliklar to'rtta modelga ajratildi: 1) grek-lotin kompozitsiyasi; 2) tavsifiy sintagmatik nominatsiya; 3) eponimik-allusiv nominatsiya; 4) metaforik-ikonik nominatsiya. Birinchi guruhga tachycardie, cardiomyopathie, hématurie kabi birliklar; ikkinchi guruhga insuffisance respiratoire aiguë, voie intraveineuse, bilan hépatique; uchinchi guruhga maladie d'Alzheimer, syndrome de Diogène; to'rtinchi guruhga peau d'orange va bruit de galop kabi birliklar kiritildi. Murakkab va gibrid holatlarda ustun motivatsiya mezoni qo'llandi, ya'ni termin qaysi belgi orqali klinik voqeani birinchi planga olib chiqsa, o'sha modelga mansub deb baholandi. Natijalar jadval ko'rinishida umumlashtirildi va ayrim namunalarning o'zbekcha muqobillari qayd etildi.

Natijalar. Pilot korpus tahlili fransuz klinik terminologiyasida to'rtta nominatsiya modeli faol ekanini ko'rsatdi. Eng katta ulush grek-lotin kompozitsiyasiga tegishli bo'lib, u 74 birlikni yoki korpusning 41,1 foizini tashkil etdi. Tavsifiy sintagmatik nominatsiya 56 birlikni (31,1 foiz), eponimik-allusiv birliklar 28 tani (15,6 foiz), metaforik-ikonik birliklar esa 22 tani (12,2 foiz) qamrab oldi. Korpusdagi 152 birlikning ot-markazli tuzilishga egaligi maxsus terminologiyada nominallik ustunligini yana bir bor tasdiqladi [Cabré, 1999, 112].

1-jadval. Pilot korpusdagi nominatsiya modellarining taqsimoti

Nominatsiya modeli	Birlik soni	Ulushi (%)	Ustun semantik zona
Grek-lotin kompozitsiyasi	74	41,1	Kasallik nomlari va ayrim diagnostik birliklar
Tavsifiy sintagmatik nominatsiya	56	31,1	Diagnostik va terapevtik birliklar
Eponimik-allusiv nominatsiya	28	15,6	Sindrom va surunkali kasalliklar
Metaforik-ikonik nominatsiya	22	12,2	Simptom va klinik belgilar
Jami	180	100,0	–

Grek-lotin kompozitsiyasi asosan kasallik nomlari va ayrim diagnostik birliklarda kuzatildi. Cardiomyopathie, neuropathie, tachycardie, leucocytose, hématurie, fibroscopie singari birliklarda organ, funksiya yoki patologik jarayon ixcham va xalqaro tarzda kodlanadi. Bu modelda cardio-, neuro-, broncho- kabi affiksoidlarda hamda -ite, -ose, -pathie, -émie, -urie singari suffikslar faol ishlaydi. Bunday terminlar bir tomondan ilmiy aniqlik beradi, ikkinchi tomondan esa klinik bilimni zich shaklda ifodalaydi. Namer va Zweigenbaum biotibbiy neologizmlarda neoklassik morfosemantikaning yetakchi rol o'ynashini ko'rsatgan edi [Namer & Zweigenbaum, 2004, 535]; bizning korpus ham shu tendensiyani tasdiqlaydi.

Tavsifiy sintagmatik nominatsiya diagnostik va terapevtik segmentlarda ustun bo'ldi. *Insuffisance respiratoire aiguë*, *maladie inflammatoire pelvienne*, *examen cytobactériologique*, *voie intraveineuse* singari birliklar klinik voqeaning bir nechta slotini ketma-ket ochadi: jarayon, lokalizatsiya, daraja, usul yoki vazifa. Natijada termin shifokorga nafaqat nom, balki qisqa klinik tavsif ham beradi. Bu model ayniqsa amaliy muloqotda qulay, chunki uning semantik shaffofligi yuqori va noaniqlik darajasi past.

Eponimik-allusiv nominatsiya son jihatdan kamroq bo'lsa-da, pragmatik qiymati yuqori model sifatida namoyon bo'ldi. *Maladie d'Alzheimer*, *maladie de Parkinson*, *syndrome de Münchhausen*, *syndrome de Diogène* kabi birliklar tarixiy shaxs yoki madaniy obrazni klinik nomga aylantiradi. *Quérin* fransuz tibbiy tilida eponimlar ko'pincha no-eponimik variantlar bilan yonma-yon yashashini qayd etadi [Quérin, 2013, 237]. Korpusda ham bu birliklar ayniqsa sindromlar va surunkali kasallik nomlarida faol ekanligi kuzatildi.

Metaforik-ikonik nominatsiya asosan simptom va klinik belgilarni ifodalashda qatnashdi. *Peau d'orange*, *bruit de galop*, *abdomen en planche*, *doigt en marteau* kabi birliklarda nomlash vizual, akustik yoki kinetik o'xshashlikka tayangan holda amalga oshadi. Bu turdagi terminlar tashxis jarayonida sezgi tajribasini tez verbalizatsiya qilishga yordam beradi. Lakoff va Johnsonning tajribaviy metafora haqidagi g'oyalari bunday birliklarning shakllanish mexanizmini izohlashga imkon beradi [Lakoff & Johnson, 1980, 201–205].

Semantik zonalar bo'yicha taqsimot yanada aniq manzara beradi. Kasallik nomlari orasida grek-lotin kompozitsiyasi 50 foizdan yuqori ulushni egalladi; bu ayniqsa nevrologiya, kardiologiya va gematologiya sohalarida yaqqol sezildi. Simptom va klinik belgilar guruhida esa metaforik-ikonik birliklar nisbatan ko'proq uchradi, chunki ular kuzatilgan ko'rinish yoki eshitilgan signaldan bevosita kelib chiqadi. Diagnostik birliklarda tavsifiy sintagmatik model eng faol bo'ldi: bunday nomlar testning predmeti, usuli va funksiyasini bir termin doirasida jamlaydi. Terapevtik va protseduraviy birliklarda ham tavsifiy model sezilarli bo'ldi, biroq ayrim xalqaro neoklassik birliklar bilan parallel qo'llanish holatlari kuzatildi. Bu esa klinik terminologiya segmentlar kesimida "bir model – bir soha" qoidasi emas, balki ustunliklar tizimi mavjudligini ko'rsatadi.

Ayrim namunalar lingvokognitiv motivatsiyani yanada ravshan ko'rsatadi. Masalan, *cardiomyopathie* terminida yurak organi va patologik jarayon bitta zich kompleksga birikadi; *insuffisance respiratoire aiguë* birligida esa jarayon, lokalizatsiya va og'irlik darajasi ketma-ket profil qilinadi. *Syndrome de Diogène* terminida tarixiy-madaniy alluziya klinik holatni esda qolarli qiladi; *peau d'orange* kabi birlikda esa vizual o'xshashlik diagnostik belgining tez tanilishiga xizmat qiladi. Shunday qilib, termin shakli va uning konseptual motivatsiyasi o'rtasida tizimli bog'liqlik mavjud.

Muhokama. Olingan natijalar fransuz klinik terminologiyasida yagona nomlash tamoyili hukmron emasligini ko'rsatadi. Aksincha, turli modellarning birgalikda ishlashi

klirik bilimning o'zi ko'p qirrali ekanini aks ettiradi. Grek-lotin kompozitsiyasi xalqaro ilmiy aloqa uchun qulay bo'lsa, tavsifiy sintagma klinik aniqlik va muloqot shaffofligini ta'minlaydi; eponimik va metaforik birliklar esa tarixiy-madaniy xotira hamda tajribaviy idrokni saqlaydi.

Grek-lotin kompozitsiyasining yetakchi ulushi fransuz klinik tilining xalqaro terminologik tizimga chuqur integratsiyalashganini ko'rsatadi. Bunday terminlar qisqa, zich va boshqa Yevropa tillaridagi muqobillari bilan yuqori darajada mos keladi. Biroq bu ustunlikning boshqa tomoni ham bor: ular ko'pincha faqat maxsus tayyorgarlikka ega o'quvchi uchun shaffof bo'ladi. *Neuropathie* yoki *thrombocytopenie* singari birliklarni to'g'ri talqin qilish uchun ildiz, affiksoid va suffikslar tizimini bilish talab etiladi. Shuning uchun bu model terminologik iqtisod va talqin qiyinligi o'rtasidagi muvozanatni yuzaga keltiradi.

Tavsifiy sintagmatik birliklar esa aksincha, yuqori darajadagi semantik ochiqligi bilan ajralib turadi. Ular klinik voqeani "nima sodir bo'lyapti?", "qayerda?", "qaysi darajada?" kabi savollar bo'yicha profil qiladi. Temmermannning kategoriyani turli nuqtayi nazardan konseptuallashtirish haqidagi qarashi [Temmerman, 2000, 223–224] aynan shu modelni tushuntirishda samaralidir. Diagnostik va protseduraviy nomlarda sintagmatik modelning ustunligi shundan dalolat beradiki, klinik amaliyotda tushunarliklik ko'pincha qisqalikdan muhimroq bo'ladi.

Eponimik-allusiv nominatsiya tarixiy uzluksizlikni va professional identifikatsiyani kuchaytiradi. Bunday birliklar qisqa va esda qolarli bo'lsa-da, ularning ichki ma'nosi ko'pincha shaffof emas. *Maladie d'Alzheimer* terminining mazmunini shaxs nomining o'zi emas, balki tibbiy hamjamiyatdagi konvensional bilim ochib beradi. Shu sababli eponimlar tarjimada ham, o'qitishda ham izohiy yondashuvni talab qiladi. Quérin ko'rsatganidek, eponim va tavsifiy variantlarning parallel yashashi terminologik variativlikning odatiy ko'rinishidir [Quérin, 2013, 237].

Metaforik-ikonik nominatsiya esa klinik idrokni tilda modellashtiradi. Krymarys metaforik birliklar murakkab tushunchalarni tushunish va eslab qolishda samarali ekanini, ammo ularning to'liq anglanishi manba obraz haqidagi bilimga bog'liq ekanini ta'kidlaydi [Krymarys, 2017, 55–60]. Haqiqatan ham *peau d'orange* yoki *bruit de galop* singari birliklar tajribali klinitsist uchun tezkor diagnostik signal bo'lsa, yangi o'rganuvchi uchun qo'shimcha sharhsiz yetarlicha aniq bo'lmasligi mumkin. Demak, metafora bu yerda bezak emas, balki amaliy semeologik vositadir.

Natijalar sotsiokognitiv terminologiya qarashlarini ham tasdiqlaydi. Klinik diskursda ayrim sinonimik yoki variativ birliklar "xato" emas, balki turli profillash strategiyalarining mahsulidir [Temmerman, 2000, 150]. Termin tanlashda qaysi jihat – etiologiya, lokalizatsiya, belgining ko'rinishi yoki tarixiy xotira – kommunikativ jihatdan zarur bo'lsa, o'sha belgi nomlash markaziga aylanadi. Temmerman ta'kidlaganidek, ilmiy sohalarda nomlash kamdan-kam hollarda mutlaqo ixtiyoriy bo'ladi; u kategorial

rivojlanish bilan birga o‘zgaradi [Temmerman, 2000, 230]. Fransuz klinik terminologiyasi ham aynan shu dinamik tabiatni namoyon etadi.

Didaktik jihatdan ham bu kuzatishlar muhimdir. Tibbiy fransuz tilini o‘qitishda terminlarni faqat tarjima qildirish yetarli emas; talaba ularning qanday yasalganini, qaysi freymni faollashtirishini va qaysi kommunikativ vaziyatda qo‘llanishini ham tushunishi kerak. Ayniqsa grek-lotin komponentlarning semantikasi o‘rgatilsa, ilgari uchramagan yangi termini ham mustaqil anglash osonlashadi. Xuddi shuningdek, metaforik birliklar klinik kuzatuvni obrazli modellashtirishini, eponimlar esa tarixiy bilimni ishga solishini tushuntirish kelajakdagi tarjimon va shifokorlar uchun amaliy foyda beradi.

Amaliy nuqtai nazardan, natijalar fransuz-o‘zbek tibbiy tarjimasini uchun bir necha xulosani beradi. Birinchidan, xalqaro grek-lotin kompozitsiyalari ko‘pincha transliteratsiya va qisman morfologik moslashuv bilan beriladi: neuropathie – neyropatiya, tachycardie – taxikardiya. Ikkinchidan, tavsifiy sintagmalar semantik kalka orqali aniqroq o‘giriladi: insuffisance respiratoire aiguë – o‘tkir nafas yetishmovchiligi. Uchinchidan, eponimik va metaforik birliklarda formal muqobil bilan birga motivatsiyani ham ochib berish zarur. Shu bois terminografiyada termini faqat “nom = ekvivalent” sxemasida emas, balki “nom + motivatsiya + freym + qo‘llanish” modeli asosida berish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. Tadqiqot fransuz klinik terminologiyasida nominatsiya ko‘p qatlamli va kognitiv jihatdan motivatsiyalangan jarayon ekanini ko‘rsatdi. Pilot korpusda eng faol ikki model grek-lotin kompozitsiyasi va tavsifiy sintagmatik nominatsiya bo‘lib, ular ilmiy aniqlik bilan kommunikativ shaffoflik o‘rtasidagi asosiy muvozanatni ta‘minlaydi. Eponimik-allusiv birliklar tarixiy va madaniy xotirani, metaforik-ikonik birliklar esa klinik sezgi tajribasini tilga ko‘chiradi.

Asosiy xulosa shuki, fransuz klinik termini oddiy morfologik konstruktsiya emas, balki konseptual freymni, tajribaviy obrazni va professional nuqtayi nazarni profil qiluvchi bilim birligidir. Shuning uchun klinik terminologiyani tadqiq qilishda struktur-semantik tahlil bilan birga lingvokognitiv yondashuv ham zarur. Kelgusida kengroq fransuz-o‘zbek korpusini yaratish, variativlikni parallel tahlil qilish va ikki tilli klinik glossariy ishlab chiqish mazkur yo‘nalishning istiqbolli vazifalari bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Cabré, M. T. (1999). Terminology: Theory, methods, and applications. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tlrp.1>
2. Kacprzak, A. (2014). La nomenclature médicale de François Boissier de Sauvages en tant que pré-terminologie du XVIIIe siècle: Point de vue linguistique. *Çédille, revista de estudios franceses*, 10, 193–205. <https://www.ull.es/revistas/index.php/cedille/article/view/1476>
3. Krymarys, J. M. (2017). Les dénominations métaphoriques en terminologie psychiatrique: Recours aux personnages littéraires, historiques et mythiques. *e-Scripta Romanica*, 4, 54–61. <https://doi.org/10.18778/2392-0718.04.05>
4. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). The metaphorical structure of the human conceptual system. *Cognitive Science*, 4(2), 195–208. https://doi.org/10.1207/s15516709cog0402_4

5. Namer, F., & Zweigenbaum, P. (2004). Acquiring meaning for French medical terminology: Contribution of morphosemantics. In M. Fieschi, E. Coiera, & Y. C. J. Li (Eds.), MEDINFO 2004 (Studies in Health Technology and Informatics, Vol. 107, Pt. 1, pp. 535–539). IOS Press.
6. Quérin, S. (2013). Variation terminologique en français médical. Panace@: Revista de Medicina, Lenguaje y Traducción, 14(38), 235–239. https://www.tremedica.org/wp-content/uploads/n38-tradyterm_QuerinS.pdf
7. Temmerman, R. (2000). Towards new ways of terminology description: The sociocognitive approach. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tlrp.3>

